

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Samotný pojem rozvojové země je v ekonomické praxi využíván až od druhé poloviny 20. století (dříve používán termín zaostalé země), přesněji tedy od roku 1964, kdy bylo uskutečněno první zasedání Konference OSN pro obchod a rozvoj (UNCTAD). Jednotná definice rozvojových zemí a jejich případné vymezení neexistuje. Pro potřeby tohoto předmětu se tak omezíme na definici dle (Kuna, 2010), který za rozvojové země považuje bývalé koloniální a polokoloniální země, které v procesu rozpadu koloniální soustavy se z ní vymanily, získaly samostatnost, avšak koloniální minulost se dále negativně projevila v jejich společenské a ekonomické struktuře. K rozpadu koloniálního systému došlo v období první poloviny 20. století, kdy např. dle Žídek (2004) kolonie tvořily po válce okolo 70 % území i obyvatel světa, kdežto v 70. letech 20. století pak jen 1 % území a 0,5 % obyvatel. Z historického hlediska je tak možné konstatovat, že většina rozvojových zemí v minulosti patřila do některé tzv. koloniální říše. Dle Adamcová (2009) je možné mezi největší kolonizátory považovat Velkou Británii, Francii, Španělsko, Portugalsko či Nizozemí. Společným znakem rozvojových zemí tak byla zejména jejich ekonomická zaostalost oproti rozvinutým ekonomikám. Výchozí podmínkou nevhodného postavení rozvojových ekonomik ve světové ekonomice se tak jevila spolupráce rozvojových ekonomik. Prvním projektem spolupráce rozvojových ekonomik tak byla konference v roce 1955 v indonéském Bandungu. Výsledkem konference, které se zúčastnilo 29 asijských a afrických států byla celá řada rezolucí obsahující odmítání válek či kolonialismu. Zároveň rozvojové země požadovaly uznání práva na pomoc vyspělého světa. Významným okamžikem ovlivňujícím postavení rozvojových zemí se stal rok 1974, ve kterém Valné shromáždění OSN přijalo tzv. Nový mezinárodní ekonomický řád, jež zahrnoval dle Žídek (2004) následující principy:

- Plná suverenita rozvojových zemí, včetně disponování s přírodními zdroji
- Zajištění spravedlivých cen surovin
- Zvýšení zahraniční pomoci na 0,7% HDP
- Usnadnění exportu z rozvojových zemí (zde upřesnit a podrobněji rozebrat jednotlivé faktory ovlivňující export)
- Ulehčení dluhového břemene a zvýhodnění úvěrových zdrojů pro ně.

Sdružování rozvojových zemí pokračovalo vznikem organizace Hnutí nezúčastněných zemí usilující o větší angažovanost nezúčastněných zemí na celosvětovém dění, k zákazu jaderných zkoušek a k úplné dekolonizaci.

- <http://www.nam.gov.za/background/background.htm#1.1%20History>
- Vznik konference OSN o obchodu a rozvoji

- <http://www.osn.cz/system-osn/programy-a-dalsi-organy-osn/?i=95>

V roce 1967 došlo ke vzniku tzv. Skupiny 77 sdružující chudé státy Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Dle Žídek (2004) bylo cílem vzniklé skupiny upozorňovat na nespravedlnost světového ekonomického systému.

- <http://www.g77.org/doc/>

Z geografického hlediska je vymezení rozvojových zemí možné pozorovat na třech kontinentech - Jižní Amerika, Afrika a Asie – kromě Japonska, Austrálie a Nového Zélandu (sporné např. Jižní Korea, Kuvajt, Izrael).

Z hlediska ekonomického lze rozvojové země vymezit jako skupinu zemí, které dle Adamcová (2009) je možné charakterizovat např. dvěma základními charakteristikami:

- Nízká ekonomická úroveň – měřena ukazatelem hrubého domácího produktu. Např. dle teorie G. Myrdala vzniká v rozvojových ekonomikách tzv. bludný kruh nerozvinutosti způsobený nedostatečnými úsporami, které generují nízké tempo růstu kapitálu – nedostatečná vybavenost práce kapitálem – nízký důchod na obyvatele.
- Kritické výhrady vůči teorii začarovaných kruhů: východiskem je např. zahraniční pomoc a příliv kapitálu. Kritika začarovaných kruhů: koncepce překážek růstu – ekonomika je charakteristická nízkou úrovní zemědělství, jež brání další expanzi průmyslového sektoru. Oba zmíněné sektory se tak v dané ekonomice rozvojových zemí potýkají s problémy pramenícími ze slabě rozvinuté infrastruktury a nízké kvalifikaci pracovních sil. Takto fungující systém tak dle Holub umožňuje jen nízkou tvorbu úspor a tedy i nízkou míru investic. Zapojení takovéto ekonomiky do zahraničního obchodu tak spočívá v exportu zejména zemědělských plodin, za jejichž výnosy je nutné do ekonomiky importovat kapitálové statky v podobě strojů a zařízení. Východisko – hospodářská politika státu – systém kritizován vzhledem k nezahrnutí překážek jako je např. omezený vnitřní trh, populační exploze či nedostatek deviz.
- Charakteristickým rysem rozvojových ekonomik je tak nízký hrubý domácí produkt na obyvatele, vysoké přírůstky obyvatel, vysoký podíl chudých, vysoká nezaměstnanost, malé množství kapitálu vedoucí k nízké produktivitě práce či dominance zemědělského sektoru na HDP. Zvýšení efektivity zemědělství bylo umožněno tzv. zelenou revolucí, kdy u některých zemí Asie a střední a jižní Ameriky došlo k nárůstu výnosů v období 60. a 70. let. Nárůst výnosů byl způsobený snahou těchto zemí o zajištění soběstačnosti (zde zmínka o soběstačnosti současných zemí např. EU). Principem zelené revoluce tak bylo využívání kvalitních semen, používání umělých hnojiv či zavedení nových technologií. Dle Žídek (2004) tak zelená revoluce byla nutností vzhledem

k stále rostoucímu počtu obyvatel rozvojových zemí a tedy rizikům existence hladu a podvýživy.

- závislost rozvojových zemí na rozvinutých zemích ve vnějších ekonomických vztazích projevující se v teritoriální struktuře zahraničního obchodu nebo v pohybu zahraničního kapitálu – zde vymezit faktory ovlivňující zahraniční obchod

Pojetí rozvojových zemí v literatuře označováno jako užší a širší pojetí vychází z použitých kritérií klasifikujících země do skupiny zemí rozvojových. V případě širšího pojetí je tak jediným kritériem HDP na obyvatele např. MMF – zde vymezit co to je HDP – jakým způsobem je možné jej interpretovat vzhledem k inflaci, složky, které jej tvoří, šedá, černá ekonomika. Dle MMF a jeho publikace [World Economic Outlook Database](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/weoselagr.aspx).

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/weoselagr.aspx>

je možné ekonomiky zemí klasifikovat do dvou skupin zemí: rozvinuté země a rozvojové a ostatní formující se ekonomiky. V zatím poslední publikaci charakterizující rok 2013 první skupina zemí zahrnuje 35 ekonomicky vyspělých ekonomik a druhé skupina tzv. rozvojových zemí 153 ekonomik. Kritériem pro zařazení ekonomik do těchto skupin je ukazatel HDP na obyvatele a je hodnota 11.116 USD. Obdobné pojetí klasifikace zemí dle ukazatele HDP na obyvatele je možné pozorovat i v případě hodnocení Světové Banky:

<http://databank.worldbank.org/data/views/variableselection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators>

klasifikující ekonomiky zemí do čtyř vybraných kategorií:

low income – země s nejnižším příjmem na obyvatele (0-935 USD)

Lower middle income – země s nižším středním příjmem (936-3705)

Upper middle income – země s vyšším středním příjmem (3706-11455)

High income země s vyšším příjmem .

- zde srovnat obě databáze a porovnat významné rozdíly.

Významným rozdílem je např. postavení České republiky, Slovinska, Estonska.

V případě užšího pojetí rozvojových zemí není kritériem pouze ekonomická proměnná HDP na obyvatele, ale i více kritérií (OSN, UNCTAD). Klasifikace zemí dle OSN

<http://data.un.org/>

zahrnuje tři skupiny zemí. První skupina zemí je označena jako rozvinuté země. Jedná se tak o země s nejvyššími hodnotami hrubého domácího produktu na obyvatele, s fungující tržní ekonomikou. Označovány jsou tak ekonomicky nejvyspělejší země Severní Ameriky, některé členské země EU, Švýcarsko, Japonsko, Nový Zéland. Druhá skupina je tvořena tzv. transformujícími se zeměmi, tedy zeměmi, jež prošly procesem transformace ekonomik z centrálně plánovaných ekonomik na ekonomiky tržní. Typickým rysem takovýchto ekonomik, mezi které patří zejména ekonomiky bývalého Sovětského svazu, Kuba, asijské země patří zejména proces liberalizace ekonomik, spočívající v postupné privatizaci. Rozvojové země jako třetí skupina zemí obsahuje 101 zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky.

Obdobně jako v případě předcházející klasifikace dle OSN je možné pozorovat klasifikace zemí dle UNCTAD do skupin zemí rozvinutých, transformujících se a skupin zemí rozvojových.

<http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>

Z výše zmíněných kritérií je tak patrná výrazná ekonomická zaostalost rozvojič zemí oproti zemí rozvinutým. Nerovnoměrný vývoj je však patrný i v rámci vývoje rozvojových zemí, kdy mezi nejvíce zaostalé země je možné řadit země tzv. subsaharské Afriky, jež jsou dle Židek (2004) postiženy zejména:

- politickou nestabilitou (studie governance matters)
- častými vojenskými konflikty (viz např. Eichler)
- špatnou hospodářskou politikou
- slabým lidským kapitálem
- nedostatkem fyzického kapitálu.

Dle Adamcová (2009) je existence významných ekonomických rozdílů mezi rozvojovými a rozvinutými ekonomikami chápána jako určitá ekonomická zaostalost, kterou je možné charakterizovat prostřednictvím dvou rozdílných přístupů:

- 1) první přístup předpokládá, že analyzované ekonomiky jsou rozděleny do dvou rozdílných skupin na základě předem zvoleného kritéria. Dle obecných zvyklostí je tak možné tímto kritériem zvolit zejména ukazatel HDP na obyvatele, který však zejména v případě rozvojových ekonomik může být výrazně podhodnocený a to zejména vlivem existence tzv. šedé ekonomiky, případně nedostatečné administrativní evidence bránící přesnějšímu odhadu tohoto ukazatele. Jako obdobné kritérium charakterizující rozvojové země je možné využít proměnné charakterizující podíl průmyslu na HDP (v případě rozvojových zemí je patrný výrazně nižší hodnota ukazatele), či poměr obyvatelstva k půdě. Dle Adamcová (2009) je však obtížné určit hodnotu, která by země klasifikovalo do skupin rozvojových a rozvinutých apod.

Historicky je klasifikace zemí založena na ukazateli ekonomické výkonnosti patrná v práci P. Hoffmana, který již v roce 1960 klasifikoval sto zemí do čtyř skupin lišících se hodnotu tohoto ukazatele (0-100 USD, 100-200 USD, 200-300 USD 300-700 USD).

Alternativně je možné země klasifikovat pomocí odlišných kritérií než pomocí HDP na obyvatele. Výsledkem však není klasifikace na skupiny zemí rozvojových a rozvinutých, ale na skupiny zemí, jež jsou charakteristické podobnou úrovní sledované proměnné. Dle Adamcová (2009) je tak možné pozorovat klasifikaci zemí např. dle míry zadluženosti, finančních kritérií či dle typické struktury exportu. Světová banka klasifikovala rozvojové ekonomiky dle míry zadluženosti do následujících skupin (země výrazně zadlužené, země středně zadlužené a země lehce zadlužené. Od roku 2006 však využívá klasifikaci rozvojových zemí na základě jejich oprávněnosti využívat finanční prostředky z institucí Světové banky (Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj, Mezinárodní rozvojové agentury) a země využívající oba uvedené finanční zdroje. Země, které mohou využívat finanční zdroje z Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj ve formě zvýhodněných půjček splňují kritérium v podobě HND na obyvatele vyššího než 1095 USD. V současném období tak dle Adamcová (2009) tuto podmínku splňuje více jak 60 rozvojových zemí. Pokud země dosahuje hodnoty nižších než 1095 USD na obyvatele je oprávněna získat finanční podporu z Mezinárodní rozvojové agentury. Finanční podpora tak nabývá podoby zvýhodněných půjček, které mohou být i bezúročné či grantů. Současně existují i tzv. země smíšené, které mohou využívat finančních podpor z obou výše uvedených zdrojů. Dle Adamcová (2009) tak mezi první skupinu zemí patří např. Albánie, Irán, Filipíny, Thajsko, Jihoafrická republika, do druhé skupiny pak např. Afghánistán, Bangladéš, Haiti, Keňa, Nigérie, Somálsko a do tzv. smíšené kategorie např. Arménie, Gruzie, Indie, Pákistán.

- 2) druhý přístup vychází z definování většího počtu znaků charakterizujících jednotlivé ekonomiky. Např. dle H. Leibenstaina je možné rozvinutost či nerozvinutost ekonomik analyzovat prostřednictvím znaků rozčleněných do 4 skupin: znaky ekonomické, demografické, kulturní a politické, technické a ostatní. Nevýhodou takto zvolené metodiky hodnocení zemí je v realitě patrná velmi vysoké heterogenita rozvojových zemí a je tedy velmi obtížné naleznout větší počet společných znaků. Výsledkem vícekritériální klasifikace zemí jsou skupiny zemí s podobnými vlastnostmi. První specifickou skupinou zemí, jež byla vymezena již v roce 1971, jsou tzv. nejméně rozvinuté země (LDC). Jedná se o skupiny zemí, které nemají více než 75 milionů obyvatel a jsou charakteristické nízkým příjmem (905 USD), nedostatečnou kvalitou lidských zdrojů (měřeno dle % podvyživené populace, úmrtnosti dětí mladších 5 let, gramotnosti dospělé populace) a tzv. ekonomickou zranitelností měřenou dle indexu ekonomické zranitelnosti.

http://unctadxiii.org/en/Documents/uxiiiibook_08_LDCs.pdf

OSN od roku 1992 vymezuje tzv. malé ostrovní rozvojové země (SIDS) mezi které patří 29 států karibské, pacifické oblasti a oblasti Indického oceánu.

<http://unctad.org/en/pages/aldc/Small%20Island%20Developing%20States/UNCTAD%C2%B4s-unofficial-list-of-SIDS.aspx>

Další specifickou skupinou zemí jsou dle Adamcová (2009) tzv. země HIPC, tedy nejchudší a nejvíce zadlužené země. Jedná se tedy o země, které jsou dle klasifikace Světové banky označeny jako země s nízkou příjmovou úrovní a země, které mají podíl dluhu na vývozu ve výši min. 150 % a podíl dluhu na příjmu min 250 %.

<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/hipc.htm>

V průběhu posledních 60 let je možné pozorovat nerovnoměrný vývoj rozvojových zemí, který je dle Adamcová (2009) způsobený rozdílnými faktory rozvoje. Mezi tzv. mimoekonomické faktory je možné řadit:

- geografické (poloha země, rozloha, reliéf, klimatické podmínky, vybavenost přírodními surovinami)
- demografické – počet obyvatel, hustota zalidnění, migrace
- sociální – vzdělanost populace, zdravotní stav populace, chudoba, korupce
- kulturní
- náboženské
- politické a legislativní (demokratická vs. nedemokratická forma vlády, konflikty, války)

Mezi ryze ekonomické faktory ovlivňující proces diferenciací je možné řadit:

- sektorovou strukturu ekonomiky (primární, sekundární terciární sektor)
- role státu v ekonomice
- hospodářskou politiku země
- stupeň rozvoje dopravní, komunikační infrastruktury
- stupeň rozvoje bankovního a finančního sektoru
- forma zapojení země do mezinárodního obchodu
- kapitálová vybavenost

Dle Foltýn (2010), je možné rozvojové země charakterizovat jako země, které se v současném období rozkládají na 58 % světové pevniny, jsou tvořeny 78 % obyvatel, nicméně vyprodukují pouze 19 % světového hrubého domácího produktu. Otevřenost rozvojových ekonomik měřená podílem exportu na světovém exportu tak tvoří 25 %. Nerovnoměrnost ekonomického vývoje mezi rozvojovými a tzv. rozvinutými ekonomikami je tak značná a dle vývoje tzv. Giniho koeficientu, který dle Foltýn (2010) charakterizuje relativní nerovnoměrnosti rozdělení světového příjmu dochází k postupnému zvyšování nerovnoměrnosti v rozdělení příjmů (Giniho koeficient v roce 1960 = 0,44, v roce 1970 0,5, v roce 1980 0,53, v roce 2006 0,58).

Řešení problematiky nerovnoměrného vývoje mezi rozvojovými a rozvinutými ekonomikami tvoří předmět činnosti řady mezinárodních organizací.

Strategie ekonomického rozvoje rozvojových zemí

OSN – rozvojové dekády - dle Foltýn (2010) měly rozvojové dekády za cíl identifikovat hlavní filozofii rozvoje a prostředky jakým způsobem je možné těchto cílů dosáhnout. První rozvojová dekáda byla přijata v roce 1961 a apelovala tak na všechny vlády světa podpořit ekonomický růst rozvojových zemí. Dle Adamcová (2009) tak byla každá rozvojová země vyzvána ke specifikování svých vlastních cílů. Hlavním společným cílem rozvojových ekonomik v první rozvojové dekádě tak bylo dosáhnout minimálně 5 % ekonomického růstu. Zároveň tak byly vlády rozvinutých zemí vyzvány k otevření trhů vůči výrobkům pocházejícím z rozvojových zemí, a aby podpořily příliv finančních prostředků do těchto zemí, kdy celkový roční příliv finančních prostředků pro rozvojové ekonomiky měl přesáhnout 1 % celkového hrubého domácího produktu rozvinutých zemí.

<http://www.nationsencyclopedia.com/United-Nations/Economic-and-Social-Development-FIRST-UN-DEVELOPMENT-DECADE.html>

Druhá rozvojová dekáda přijatá v roce 1970 měl za cíl zmírnit prohlubující se rozdíly mezi rozvinutými a rozvojovými ekonomikami. Mezi cíle druhé rozvojové dekády tak dle Adamcová (2009) například patřilo: dosažení ekonomického růstu v rozvojových zemích ve výši 6 %, dosažení 4 % růstu zemědělské produkce, dosažení 8 % růstu zpracovatelského průmyslu. Dále pak požadavky na podporu sociální spravedlnosti, rozvoj vzdělávání, zdravotnictví, zajištění dostatečného nutričního příjmu a ochranu životního prostředí. Nepříznivé výsledky druhé rozvojové dekády v podobě výrazného prohlubování rozdílů mezi rozvojovými zeměmi navzájem byly způsobeny mimo jiné i světovou ekonomickou situací, tedy obdobím ropného šoku a jeho důsledky, a surovinovou, energetickou a potravinovou krizí.

<http://www.nationsencyclopedia.com/United-Nations/Economic-and-Social-Development-SECOND-UN-DEVELOPMENT-DECADE.html>

Třetí rozvojová dekáda schválena v roce 1981 obsahovala dle Adamcová (2009) cíl 7 % ekonomický růst rozvojových zemí, růst domácích úspor na minimální hodnoty 24

% HDP. Výsledky třetí rozvojové dekády však zůstaly za očekáváním a průměrný ekonomický růst rozvojových zemí se postupně snižoval na 3 %. Charakteristickým prvkem 80. let je v řadě rozvojových zemí také tzv. dluhová krize.

<http://www.rozvojovka.cz/analyzy/27-zadluzenost-rozvojovych-zemi.htm>

<http://www.nationsencyclopedia.com/United-Nations/Economic-and-Social-Development-THIRD-UN-DEVELOPMENT-DECADE.html>

Čtvrtá rozvojová dekáda byla přijata v roce 1990. V souvislosti s ní však byla formulována Mezinárodní rozvojová strategie, jejíž cíle byly formulovány následovně:

- zrychlit ekonomický růst rozvojových zemí,
- podporovat takový proces rozvoje, který podporuje sociální potřeby obyvatelstva, snižuje chudobu
- zlepšit pravidla mezinárodního obchodu a mezinárodního finančního systému
- posílit a stabilizovat světové hospodářství a vytvořit zdravé hospodářské politiky
- speciální pozornost věnovat LDC

<http://www.nationsencyclopedia.com/United-Nations/Economic-and-Social-Development-FOURTH-UN-DEVELOPMENT-DECADE.html>

Rozvojové cíle tisíciletí – MDGs

<http://www.rozvojovka.cz/rozvojove-cile-tisicileti>

Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce

- důvody poskytování pomoci (náboženské, etické, politické, pragmatické)
- humanitární pomoc – cíle
- aktéři rozvojové spolupráce

<http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace>

ŽÍDEK, Libor. Světové hospodářství: distanční studijní opora. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, 2004, 184, [21] s. ISBN 80-210-3407-6.

KUNA, Zbyněk. Rozvojové země ve světové ekonomice. Vyd. 1. Praha: Credit, 2004, 130 s. ISBN 80-213-1134-7.

JENÍČEK, Vladimír a Jaroslav FOLTÝN. Globální problémy světa: v ekonomických souvislostech. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2010, xix, 324 s. ISBN 978-80-7400-326-4.

ADAMCOVÁ, Lenka a Tereza NĚMEČKOVÁ. Rozvojová ekonomika. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2009, 345 s. ISBN 978-80-245-1515-1.

HOLUB, Alois, Jaroslav FOLTÝN a Nikolaj ORDUNUNG. Rozvojová ekonomika. 2. dotisk 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1997, 128 s. ISBN 80-7079-423-2.